

MEDIAAD

Medya ve Din Araştırmaları Dergisi | Journal of Media and Religion Studies

KİTAP DEĞERLENDİRMEĞİ | BOOK REVIEW

Haziran 2018, 1 (1), 155-158

Reporting Islam: Media Representations and British Muslims

Değerlendiren: Mehmet Sebih Oruç*

Kıtabın Künyesi: Poole, Elizabeth. (2002). *Reporting Islam: Media Representations and British Muslims*. London: IB Tauris & Co, 298 sayfa.

Müslümanların global medyada görünüşleri arttıkça onların temsili ve bu temsili problemleri hakkındaki akademik çalışmaların sayısı da artmaktadır. İslamofobinin bir endüstriye ve politik yükselme aracına dönüştüğü günümüzde medya, mevcut durumun oluşmasında önemli amillerdendir ve etkilerinin çalışılması elzemdir. Elizabeth Poole'un ilk olarak 2002 yılında yayınlanan *Reporting Islam: Media Representations of British Muslims* adlı kitabı, bu amaca matuf önemli kitaplardan. Teorik yaklaşımların ve tartışmaların yanı sıra nicel ve nitel araştırma yöntemlerinin de kullanıldığı kitap, giriş ve sonuç dışında dört bölümden oluşuyor.

Kitap, temsil teorileri, İngiltere'de Müslümanların geçmişı, oryantalizm ve medyanın 'ötekini' inşa ve yeniden inşa sürecindeki rolü gibi birtakım tarihsel ve teorik tartışmalarla Britanya basınında Müslümanlar hakkında çıkan haberlerin (1994-1996 ve ayrıca bu iki yıla karşılaştırılan 1997) söylem analizinden müteş ekkil. Yazar, oryantalizmin söylemlerini yeniden üretmeden ve temelsiz genellemelere başvurmadan Batı-İslam ilişkilerini ve temsil konusunu ele almanın, ancak olayların tarihselliğini ve bağlamını hesaba katarak çalışmakla mümkün olduğunu iddia ediyor ve kitap boyunca bu teorik ilkeye sadık kalmaya çalışıyor. Kitap en temelde bir temsili sorunsallaştırdığı için yazar başta bu noktada kendi yaklaşımını ortaya koyuyor. Buna göre medya kendi gerçekliğini kendisi oluşturur, dolayısıyla temsil hakkındaki çalışmalar temsil ile dıştaki gerçekliğe dair normatif anlamda bir paralellik ya da uyumsuzluk aramak yerine medyanın kendi bağlamını dikkate almalıdır. Yani araştırmacı medyanın sunduğu İslam imajının gerçek olup olmadığıyla ilgilenmemeli; sadece nasıl ve hangi nedenlerle mevcut şekliyle sunulduğunu sorunsallaştırmalıdır. Bu bakımdan, negatif temsilden anlaşılan normatif bir yorum değil; Müslümanların farklılıklarını ve zenginliklerini görmeyen, indirgemeci ve tektipleştirici yorumdur. Ancak, özellikle sunuluş şeklinin neden başka türlü değil de bugünkü şekliyle yapılmakta olduğunun anlaşılması için İslam-Batı ilişkileri, İslamcılığın yükselişı gibi konulardaki tartışmaların ve İngiltere'deki mevcut sosyo-ekonomik bağlamın göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Çalışmanın "Representing Islam: In Theory and Practice" başlıklı ilk bölümü, Edward Said ve oryantalizm teorisinin kısaca özetlenmesi ve esere yöneltilen eleştirilerle başlıyor. Çok ses getiren ve yazara göre birçok anlamda önemli olan bu kitap çeşitli eleştirilerin de odağında olmuştur. Said, oryantalist çalışmaların arkasındaki motivasyona odaklanarak ve bilgi-iktidar ilişkisini Batı'nın İslam çalışmaları bağlamında tarihsel verileri ortaya koyarak büyük iş yapmışsa da en temelde indirgemecilik,

* Arş. Gör., Akdeniz Üniversitesi, sebih.oruc@hotmail.com

bazı noktalarda belirsizlikler barındırma ve eserde bütün oryantalist çalışmalara aynı muameleyi yapmakla eleştirilmiştir. Bunun yanında oryantalizm hakkında yapılan bazı eleştirilerin oksidentalizme sebebiyet vermesi yeni kurgusal imajlara sebep olmuştur. Yazara göre bu durumdan kurtulmak için İşlam ve Batı hakkında karşılıklı olarak yaratılan tarih üstü, mutlak, değişmez imajların (mitlerin) tarihselleştirilmesi gerekmektedir. Bu mitleri yıkmaksa söz konusu tarihsel imajlara sebebiyet veren sosyo-politik, ideolojik ve dini saikleri göstermekle mümkündür.

Yazar bundan sonra Huntington, Esposito, Selman Said ve Bernard Lewis'e kadar birçok isim üzerinden İşlam-Batı ilişkilerini ve İşlamlılığa dair tartişmaları özetler. Burada tartişmalar iki soru etrafında dönmektedir: 1) İşlam Batı için gerçek bir tehlike midir yoksa büyük oranda yeni bir kurguyla mı karşı karşıyayız? 2) İşlamlılığın yükselişinin sebebi nedir? İlk soruya verilen cevaplar büyük oranda ideolojik olmuştur. Batı'da Huntington gibi yazarlar ve İşlam dünyasından bazı aşırı gruplar Batı ile İşlam arasında mutlak farklılıklar ve kaçınılmaz çatışmalar öngörürken, bir kısım akademisyenler de küreselleşmenin etkileri üzerinden daha "iyimser" bir yaklaşım benimsemişlerdir. İkinci soruya Batı'daki birçok akademisyenin cevabı bazı farklılıklarla birlikte neredeyse aynıdır: İşlamlılık, ekonomik ve toplumsal birçok sorunla yaşamak zorunda bırakılan Müşlüman halkların rahatsızlıklarını ifade edebildikleri bir dil sağladığı için yükselmiştir. Ancak S. Sayyid'e göre bariz bir şekilde ekonomizme dayanan bu cevap yetersizdir; zira bu rahatsızlıkların ifade edilebileceği birçok siyasi ideoloji varken neden İşlamlılığın tercih edildiğini açıklamaz. Sayyid'e göre İşlamlılığın yükselişinin en temel sebepleri İşlam'ın Müşlüman toplumlarda her konuda mutlak iyiye işaret eden bir başat gösteren (master signifier) olarak kabul edilmesi ve İşlamlıların özgün bir modernite eleştirisi yapabilmiş olmasıdır.¹

Sebebi ne olursa olsun İşlam ve Müşlümanlar Batı medyasında sürekli ve çoğunlukla kötü bir temsilde yer bulmaktadır. Ancak yazarımıza göre bütün bu tartişmalarda söz konusu isimler Batı derken aslında ABD'yi; Batı medyası derken de belirli grupları kast etmekte ve bilerek veya bilmeyerek Batı'nın kendi içindeki anlaşmazlıklarını ve farklılıklarını örtmektedirler. Ayrıca, küreselleşme bütününü yeni bir süreci ifade eder ve soğuk savaş dönemi yaklaşımlarıyla bu süreç ve temsil ilişkileri anlaşılamaz.

Bu bölümün devamında ve "British Islam: A Discursive Construction" başlıklı üçüncü bölümde medyada İşlam hakkında daha nicel veriler ve bunların yorumlanmasına geçilir. Biz çok yoğun olan bu nicel verileri burada veremeyeceğimizden, bu nicel verilerin ortaya koyduğu gerçekleri özetlemeye çalışacağız. Konularına göre bakıldığında İşlam en çok uluslararası meseleler nedeniyle Britanya basınının gündemine gelmiştir ki yazara göre bu onun "yabancı" bir fenomenmiş gibi kabul edilmesine sebebiyet vermiştir. Daha sonra, inanç (%22), eğitim (%21,9) köktencilik (%19) ve Hıristiyanlıkla ilişkisi (%16,3) bağlamında medyada yer almıştır. İşlamofobi (%4,7) ve kriminal aktivitelerle (%11,1) gündeme gelmesi ise nispeten daha azdır. Hangi zamanlarda daha fazla yer bulduğuna bakıldığında ise bazen uluslararası bir mesele veya bir terör saldırısı bazen de Ramazan gibi zaman dilimleri İşlam'ın görünümünü artırmıştır. Burada incelenen konuların çoğunun gündem olmasındaki sebep farklı olsa da İşlam'ın hem iç güvenliğe hem de geleneksel değerlere aykırı, sapkın ve ayrılıkçı bir tehdit olarak temsil edilmesi genel eğilim olarak karşımıza çıkmaktadır. *The Guardian*'da nispeten daha çok olsa da Müşlümanların olumlu aktiviteleri, çalışmaları genel olarak az yer bulmuş; olumsuz vakalar ve söylemlerse sürekli gündemde tutulmuştur. Kuşkusuz burada incelenen gazetelerin ve tabloidlerin ideolojik duruşu da etkilidir. Daha sol görüşlü *Guardian* nispeten daha az yabancı düşmanı ve İşlamofobik bir dil kullanırken, *The Times* ve *The Mail* gibi daha popülist ve muhafazakâr gazete ve tabloidler içerik ve söylem açısından daha negatif bir tutum sergilemişler; *The Sun* gibi bazı gazetelerse çoğunluk-

la İslam'a ve Müslümanlara dair meselelere bigâne kalmışlardır. Ancak, söz konusu sekülerizmin ve aydınlanmanın değerleriyle çatışma olduğunda, Said'in belirttiği ve yazarın da katıldığı üzere, liberal ve sol medya da İslam'ı ve Müslümanları mahkum etmiş ve ötekileştirmiştir. Bütün bunlara rağmen yazara göre bu durumun sebebi bir din olarak İslam'a duyulan antipatiden ziyade, ekonomik sebepler ve güç ilişkileridir. Örneğin Müslümanların dahil olduğu suçların daha çok dikkat çekmesi ve okunması veya Müslümanların kültürel otonomiye dair yaptığı şeylerin statüko tarafından "Britanyalılığa tehdit" olarak sunulmasının getirilerinin medya kuruluşları için her anlamda çok olması...

Konular açısından bakıldığında Müslümanlar eğitim genel başlığı altında ilginç bir şekilde fazlaca gündeme gelmiştir. Bunda örneğin okul yemeklerinde helal kriterlerinin gözetilmesi veya Müslüman okullarının da Hıristiyan ve Yahudi okulları gibi devlet desteği alması için Müslümanların eylemler yapması gibi unsurlar etkili olmuştur. İslam-Hıristiyanlık ilişkisi ise daha çok Canterbury Başpiskoposu gibi önemli bir Hıristiyan figürün dinler ve/veya dindarlık hakkındaki bir konuşmasından sonra gündeme gelmiştir. Bu durumlarda bazen daha fazla tolerans için çağrılar artarken bazen de Müslüman popülasyonun genel nüfusa oranının artması üzerinden İslam bir tehdit olarak sunulmuştur. Bireysel konular da bazen medyada İslam'ın tartışılmasına sebebiyet vermiştir. İslam'a ihtida eden bir ünlü, Hıristiyanlığa geri dönen bir mühtedi veya tersi durumlar sadece gündem olmakla kalmamış, yeni tartışmalara da sebebiyet vermiştir. Ayrıca Britanyalı Müslümanların suçları da diğer azınlıkların aksine dinlerine bağlanmış ve kimi medya organları fanatik birey ve gruplar Müslümanların tek temsilcileriymiş gibi sunulmuşlardır. Müslümanların politik girişimleri de –örneğin 1992 yılında Kalim Siddique öncülüğünde Britanya'daki Müslümanların sorunlarına bağımsız, sivil çözümler bulmak ve organizasyonel problemleri çözmek amacıyla kurulan The Muslim Parliament– medyada çok ciddi tartışmalara sebep olmuş ve Müslümanlar bu süreçte "ülkeye bağlılık duymayan ayrılıkçılar" olarak resmedilmişlerdir.² Görüldüğü üzere yazara göre asıl problem bütün olaylarda var olan ve kötü olarak resmedilen bu homojen "Müslüman" fikridir.

Interpreting Islam başlıklı dördüncü bölümde yazar, ortaya konan bu verilerin Britanyalılar tarafından nasıl yorumlandığını ortaya koymaya çalışır ve araştırma yöntemi olarak odak grup görüşmelerini seçer. Yazarın hipotezi, Müslümanlarla gündelik hayatta yakın ilişkiler kuran Britanyalıların tutumunun onlarla hiç tanışmayanlardan farklı –daha hoşgörülü– olacağıdır. Bu sebeple bu iki kategoriden gençlerle odak grup görüşmesi yapar. Müslüman gençlerle de aynı çalışma yürütülür ve en temelde bütün katılımcıların medyada İslam hakkında çıkan haberleri yorumlama pratikleri kendilerine verilen bazı haberler karşısındaki duruşları üzerinden incelenir. Müslüman gençlerin genel olarak bu mesajlar karşısında daha eleştirel bir duruş sergiledikleri ve çoğu zaman medyayı gerçeği yansıtmamakla suçladıkları açıkça ortaya çıkar. Müslüman olmayan Britanyalıların durumuysa çevrelerinde Müslüman bulunup bulunmaması ve eğitim durumları, İslam hakkında bilgileri gibi faktörlere göre değişir. İslam'ı daha çok bilen ve Müslümanları tanıyan gençler daha liberal ve tolerans merkezli yaklaşım olumsuz imajı en azından bütünüyle kabul etmeme yoluna giderler. Ancak yine de Müslümanlar, örneğin ifade özgürlüğü gibi "evrensel" bir hakka muhalif davrandıklarında haksız bulunurlar. Genel yaklaşımlarıysa reddetmeye daha yakın olan "müzakereci" tavidir. Müslümanları tanımayanlar bu noktada daha az liberal ve eleştireldirler ve çoğu zaman bu türden haberlerle ilgilenmemeyi seçerler. Bu örneklem grubunun çoğunun tek kimliğinin Britanyalılık olduğu homojen bir ortamda büyümüş olmaları, dünya görüşü ve politik bir duruş olarak ırkçılığı reddetseler de farklı etnik ve dini gruplara karşı daha ön yargılı olmalarına sebep olmuştur. Bu noktada Müslümanlar hakkındaki daha liberal bir görüşü reddederken *The Mail*'de Müslümanları

olumsuz bir şekilde ve karikatürize eden bir habere karşı eleştirel duruş da sergilememişlerdir veya çok az sergilemişlerdir. Dolayısıyla onların konumu olumsuz mesajları kabule daha yakın ama haberdeki fikre bütünüyle de teslim olamayan bir duruş olarak özetlenebilir. Ancak bu kural yine de genelleştirilemez; zira en iyi arkadaşlarından birinin Müslüman olduğunu belirten ve kendisi de bir Sih olan bir katılımcının medyadaki olumsuz Müslüman imajını neredeyse hiç sorgulamadan kabul etmiş görünmesi, Müslümanlara yakınlığın her zaman hoşgörüyü getirmediğini gösterir. Bu noktada, yazarın da belirttiği gibi, medya okuryazarlığı veya ebeveynlerin tutumu gibi kişisel faktörlerin önemi ortaya çıkar.

Bütün bu verilerden yazar, Britanya’da İslam’ın temsilinin küresel medyadan farklı olduğu sonucuna varır ve “Batı” diyerek yapılan genellemelerin bütün bu farklılıkları örttüğünü iddia eder. Buna göre Britanya’da, temsil noktasında çeşitliliğin daha fazla olduğu ortada olduğu gibi işçi partisine yakın bazı gazetelerin artık Müslümanları da çalıştırmaları ve seslerini duyurmak için çeşitli platformlar sunmaları, Müslümanları medyatik üretim sürecine aktif özneler olarak dâhil etmiştir. Ancak hâkim söylem halen büyük oranda onların aleyhindedir ve sadece “Britanyalılığa” yakışır davranışlarında ve söz konusu içerik gazetenin itibarı açısından olumlu bir çerçevede sunulabiliyorsa Müslümanlar pozitif bir şekilde temsil edilirler. Bu anlamda mahiyet itibariyle yaklaşıma dair temel bir fark yoktur.

Yazar bu verilerin meseleyi tam olarak ele almak için yeterli olmadığını, daha derinlemesine ve nitel çalışmaların gerekli olduğunu belirtir. Bunun yanında, yazarın belirttiği gibi, medyadaki söylem okuyucular tarafından aynı şekilde kabul edilmiyor. Nitel çalışmada görüldüğü üzere Britanyalıların bu haberlere karşı tutumları, içeriği ve fikri olduğu gibi kabullenmekten ziyade, sonucu bazen tamamen reddetmekle de neticelenen “müzakereyi” esas alıyor. Ayrıca medyanın rolünün burada çok abartılmaması gerekir; medya daha ziyade mevcut kabulleri yansıtan ve yeniden üreten bir platformdur. Buna rağmen kamuoyunun Müslümanlar hakkındaki algısının oluşmasında ve bu algının farklı bağlamlarda yeniden üretilmesindeki önemli rolü de tartışılmazdır.

Teorik arka planı başarılı bir şekilde ortaya koyması, hem nicel hem nitel araştırma yöntemlerinin kullanılmış olması ve Müslümanların İngiltere’deki mevcut durumunu giriş bölümünde istatistiksel verilerle sunması nedeniyle eserin başarılı olduğunu belirtmemiz gerekir. Bunun yanında, kanaatimizce çalışmanın en önemli özelliklerinden biri, söylem analizini medyada Müslümanlar hakkında çıkan olayların bağlamını, öncesi ve sonrasını sürekli bir şekilde göz önünde bulundurarak ve bazen de (yazarın gerekli gördüğü yerlerde) global medyayla karşılaştırarak yapmış olmasıdır. Bu, çalışmanın muhtevasının daha iyi anlaşılmasını sağladığı gibi, metodolojik anlamda da daha isabetli gözükmektedir. Zira söylem analizi ancak mevcut bağlam göz önünde bulundurulduğunda anlamlı olur. Bununla birlikte yazarın odak grup çalışmasında sadece gençleri almış olması örneklemin temsil kalitesini düşürmüştür. Ayrıca, teorik olarak, medyanın rolü hakkında net bir yaklaşımının olmadığını sezdiren çelişkili ifadeler okuyucuda bazı soru işaretlere sebebiyet vermektedir. Sonuç olarak kitabın genel manada iyi bir çalışma olduğu reddedilemez.

Son Notlar

¹S. Sayid’in söz konusu fikirlerini geliştirdiği kitabı Açılım Kitap tarafından Fundamentalizm Korkusu olarak 2017 yılında Türkçeye çevrilmiştir.

²The Muslim Parliament ve Kalim Siddique hakkında detaylı bilgi için bkz: <http://kalimsiddiqui.com/mp-intro/>